

Konsonanttivartaloisuus vepsän ja lyydin III infinitiivin muodoissa

Vepsässä, lyydissä ja eräissä tapauksissa myös aunuksessa monien verbien III infinitiivin muodot ovat kehittyneet muista ims. kielistä poikkeavalla tavalla. Yksinomaan vain vepsään rajoittuvat erikoisuudet johtuvat suurelta osalta sisäheitoista, laajempi-alaiset poikkeavuudet taas ovat konsonanttivartalon yleistymiä tai erilaisia analogiamuotoja.

Kun alkuavoimen, lyhyen painottoman tavun vokaalin katoaminen pitkän painollisen tavun jäljestä kolmi- tai useampitavuisissa sanoissa, ns. sisäheitto, on yhteisvepsäläinen, säännöllinen ilmiö, ovat siten täysin äännelaillisia esim. seuraavantalaiset muodot: vÄKE *astmaha* < *astumahan, *ostmaha* < *ostamahan, *tomha* < *tōmahan. Näiden ohella on joukko muotoja, joissa kuvastuu jokin muu vepsälle tunnusomainen ilmiö. Muodoista *anmaha* 'antamaan', *kūnmaha* 'kyntämään', *kānmata* 'kääntämättä', *vānmaha* 'vääntämään', joiden rinnalla on myös assimiloituneita muotoja, esim. Kask *vāmmaha*, Per *kūmmaha*, puuttuu nasaalienvälinen *d*-äänne, josta E. A. Tunkelo sanoo: »Jos *t*:tä edustava *d* sisäheiton johdosta on joutunut *n:n* ja *m:n* tai kahden *n:n* väliin, niin se on monin paikoin *n:n* kanssa yhtäläistynyt ja yhtynyt *n:ksi*, mikä lopuksi on saattanut (ensin pikapuheessa) assimiloitua seuraavan *m:n* kanssa: *-ndn-* > *-nm-*, *-ndm-* > *-nm-* > *mm.*»¹ Niin ikään esiintyy sisäheittomuodoissa ensi tavun loppuun joutuneen *v:n* katoa, esim. Šo No *kuimaha* < *kuiv-mahan < *kuivamahan, *terdamas* < *terv-damassa < *tervadamassa.

III infinitiivin illatiivin muodoissa on vepsässä sijapäätteeseen kuuluva *h*-äänne, jonka edessä on, kuten *h:n* edessä yleensäkin, murteittain yhteisvepsäläisen sisäheiton yleisistä edellytyksistä poikkeavaa vokaalin katoa. Alkuaan 5-tavuisista muodoista puuttuu tavallisesti *ma-* ~ *mä-*tunnuksen vokaali, esim. vÄ Per *avaidamha* NVM 177: 6, *toradamha* 178: 10 | *lāmbitamha* 156: 5 | Šo *vargastamha* NÄKV 25: 9 | Štj *rislitamha* *ast* 52: 11 | *ženih* *ajab* *nevastanno* *huzaidamha* *heboa* 'sulhanen ajaa morsiamen luo ajelemaan hevosella' 110: 11 | Kask *puhtastamha* 159: 7 | vK Ši *ast* *vanatamha* NVM 11: 11 | *nāgehtamha* 'katsomaan' 12: 2 | *semendamha* NÄKV 274: 12 | *kidastamha* 'huutamaan' 278: 12 | *toradamha* 284: 14 | *paki* *tšemha* 'pyytämään' 397: 8 | La *sohuzid* *mō* *soigutamha*, *kanghaižid* *mō* *kaigutamha* 'pitkin soita soikkimaan, kankaita pitkin kaiuttamaan' 458: 11—12 | No *toradamha* NVM 31: 2 | *paki* *tšemha* 29: 14 | *kezerdamha* 21: 12 | vE Kett. *solmdamha* 'solmimaan' | *lebāzumha* 'lepämään' LVHA § 348. Näiden muotojen poikkeavuus sisäheiton normaaleista edellytyksistä on siinä, että edellinen tavu, vaikka se onkin painollinen, on lyhyt. Etelävepsässä vokaalin

¹ VKÄH § 43,1

kato on *h*:n edessä vieläkin yleisempää : vokaali on kadonnut, olipa katotavun edessä pitkä tai lyhyt, sivupainollinen tai painoton tavu, esim. *anmha*, *tegomha*, *ambmha*, *sugimha*, *soudamha* 'suolaamaan', Kettunen LVHA 348₂. Tähän ryhmään kuuluvat myös poikkeuksellisesti sisäheiton ulkopuolelle jääneiden *u*- ja *ü*-vartaloisten verbien III infinitiivin illatiivin muodot, esim. vE Kett. *paštumha* 'paistumaan' / *huudumha* (< *hültumahan) 'kuumenemaan' / *hildumha*, 'hiiltymään' LVHA 346₂. Keskievessä esiintyy myös vokaalin erikoiskatoa *h*:n edestä, mutta III infinitiivin muodoissa näyttää vokaali 5-tavuisia illatiivityyppisiä lukuun ottamatta säilyneen, esim. Ši *künmaha* NÄKV 220: 5 / *katsmaha* 285: 11 / Tši *vedamaha* 487: 6; säännönmukaisen sisäheiton osuessa *h*:n edessä olevalle tavulle vokaali on kuitenkin kadonnut: Tši *tomha* 489: 9 / La *sömha* 390: 15 / Ši Turunen *lömha*.

III infinitiivin illatiivin muotojen moninaisuutta on, kuten jo Tunkelo on todennut, osaltaan lisännyt vepsässä tapahtunut ensi tavun pitkien vokaalien lyheneminen, joka on lähentänyt alkuaan erilaisia verbiparadigmoja toisiinsa. Siten mm. *kouda* (< *köldak), *nouda* (< *nöldak) ja *ouda* (< *oldak) ovat taivutukseltaan suuressa määrin samanlaisia, ja esim. III infinitiivin muoto *koumha* (<< *kölemahan) on etelävepsässä aiheuttanut uudismuotojen *panmha* 'panemaan' ja *mänmha* 'menemään' syntymisen; uudismuoto *lugmha* taas puolestaan lienee saanut alkunsa tyyppin *pougmha* (< *polkemahan) mukaan.²

Oman erityisen lisänsä vepsän III infinitiivi on saanut konsonanttivartalon yleistymämuodoista. Niihin kuuluvat, kuten jo Tunkelo »Vepsän kielen äännehistoriassa» on todennut,³ monitavuisien frekventatiiviverbien *ele*-johtimen jälkimmäisen *e*:n katoa osoittavat muodot, sellaiset kuin Kask *kundēamaha* 'salaa kuuntelemaan' NÄKV 179: 14 / *m^uoskeamaha* 'myyskelemään' 178: 2 / Tunk. *šōtēamahazē* 'hacskelemaan ruokaansa jstk' / Ši Na Tunk. *kävūmaha* 'kävemään' / Na Tunk. *pilkištūmha* 'pilkistelemään' / La *kāveamaha* 436: 14, Tunk. myös *kāveamha* / Tšik Tunk. *vajehtūmaha* 'vaihtelemaan' / *manitūmaha* 'pettämään', sekä näiden lisäksi jo niin ikään Tunkelon mainitsemat muodot La *pezmahaz* 'peseytymään' / *tehmaha* 'tekemään' / Al *tehmas olimqi* / Per *purmaha* 'puremaan' / Ma *nāhmaha* 'näkemään'. Kielennäyttekoelmista voidaan tällaisia esimerkkejä poimia lisää: Kask *tehmata legeze* 'tekemättä syntyy' 205: 15 jne. Esimerkkimuotojen konsonanttivartaloisuus käy selvästi ilmi verrattaessa niitä paradigman sellaisiin muotoihin, jotka myös muissa ims. kielissä ovat yleisesti konsonanttivartaloisia : aktiivin potentiaaliin, imperatiivin muiden persoonien paitsi yks. 2:sen persoonan muotoihin, I ja II infinitiiviin ynnä II partiippiini sekä passiivin eri muotoihin, esim. vÄ *tehnob*, *tehkat*, *tehnu*, *tehtud* jne.

Edellä esitettyjen muototyyppien lisäksi on vepsässä joukko muitakin muotoja ja muotoryhmiä, jotka on vartalon kehityksen kannalta syytä ottaa tarkasteltaviksi.

1. Alkuaan 5-tavuisiin muotoihin palautuvan *kezerdamha*, *pagižemha* -tyypin rinnalla esiintyy toinen, konsonanttivartaloinen muototyyppi, josta tosin on vain muu-

² Tunkelo, VKÄH § 551

³ § 552

tama esimerkki, mutta jonka olemassaolo samanlaisten lyydin muotojen perusteella on varmaa: vK *kezermaha* 'kehräämään' Paul Ariste, Töid läänemere soome ja Volga keelte alalt s. 11, 12 / Ši *pagižmaha* 'puhumaan' NÄKV 220: 6. Samaa kahtalaisuutta kuin näissä verbeissä odottaisi myös *lta-* ~ *ltä-*loppuisissa momentaanijohdoksissa (*puhadamha ~ *puhamaha, *viheadamha ~ *vihamaha), mutta painetut kielennäytteet enempää kuin vepsän sanakirja-aineisto ja kuunteleman nauhoitteetkaan eivät sisällä niistä yhtään esimerkkiä. Kaikkien näiden sanojen I infinitiivin muoto on *ta-*loppuinen ja on sellaisena ollut esim. juuri frekventatiiviverbeille analogian lähteenä, vrt. toisiinsa *puhanta*, *käveata*.⁴ 2. Kaksitavuisten konsonanttivartaloisten verbien (vÄ *pijuta*, vKE *piita* ~ *piitä*, vÄKE *souta*, *voita*) III infinitiivin muodot ovat yleensä vok.-vartaloisia: vÄ Štj *sädmaha* (< *sätämähän) 'laatimaan' NÄKV 70: 3 / Šo Turunen *soudmaha* (< *soutamahan) / *hädmaha* (< *hätämähän) / vK Ši Tunk. *vérdmaha* (< *vértämähän). Kuitenkin esiintyy myös muotoja, joista dentaali puuttuu, esim. Per *lindiit piimaha* 'lintuja pyytämään' NVM 155: 1, vrt. *piukat* 'pyytäkää', *piunu* 'pyytänyt'. 3. Konsonanttivartalon yleistymiseen perustuvat edelleen muodot vK Ši *gōsmaha*, La Pe Vi En *jōsmaha*, vÄ Šo *dozmaha* 'juoksemaan', vrt. esim. Ši *ougat gōskoji* 'älkää juosko', sekä mahdollisesti vÄ Kask *seižmaha* 'seisomaan' NÄKV 169: 10, vrt. *seižnu*, *seižkat*, vaikka tässä saattaisi olla kysymys myös pääpainollisen tavun jälkeisestä sisäheitosta. Tunkelo, joka on esittänyt mainitut vK:n muodot, otaksuu *ks*:n syrjäytyneen *s*:n tieltä sisäheiton jälkeen.⁵ Toisaalta on esimerkkejä myös vokaalivartalon yleistymisestä sellaisiin paradigmanmuotoihin, jotka tavallisesti ovat konsonanttivartaloisia, esim. vÄ Šo *em dōks/kei*, *-kaha*.

4. Edellä jo on todettu, että muototyypistä *anmaha*, *kanmaha*, *künmaha*, *lenmaha*, *vänmaha*, *känmaha* ~ *kiimmaha*, *lemmaha*, *vämmaha* jne. vokaalienvälinen dentaali puuttuu, vrt. kuitenkin vK Ši Tunkelo *lendmaha* 'nostamaan' / La Kettunen *kündmata* VMLT § 415, 23, vrt. edelleen vÄ Setälä *kantkaha* ~ *kanškaha* 'kantakoon' VKÄH § 156, 4. Lähtömuodot ovat olleet tyyppiä *antamahan*, *kiintämähän*. Eräät näistä sanoista ovat niiltä muodoiltaan, joissa konsonanttivartalo yleensä esiintyy, konsonanttivartaloisia: *leta*, *letes* / *kāta* / *ūātä* / vE *kata*, samoin mahdollisesti vE *anta*, *kiintä*, joskin sanansisäinen *n* olisi tällöin käsitettävä vokaalivartalosta yleistyneeksi.⁶ Muotoryhmän kehityksessä on kuitenkin piirteitä, jotka toistaiseksi ovat vailla tyydyttävää selitystä,⁷ ja vaikka III infinitiivin *anmaha*, *anmata*, *künmaha*, *künmata* -muototyyppi selittyykin luontevasti nasaalienvälisen dentaalin kadosta, näiden muotojen yleistymiseen lienee osaltaan vaikuttanut *tehmaha*, *pezmata*, *käveamaha* ym. samanlaisten muotojen esikuva.

5. Konsonanttivartalaisuutta esiintyy vepsässä myös *itse-*vartalosisissa verbeissä, esim. Štj *haravei/ta*, *-tšob*, *-kat*, *-nu*, *-taze*, *-tud* / Ši *keri/ta*, *-tšen* / vE *paki/ta*, *-tšen* 'pyytää'. Näistä verbeistä on jo edellä todettu vokaalivartaloisen III infinitiivin muototyyppi vÄ Šo *L'āks sandat paki tšemha proštšeni ad* 'Sotamies läksi anteeksiantoa

⁴ VKÄH § 42, ks. myös 12, 13

⁵ mt. § 65, 4.

⁶ Mihkel Toomse, Eesti *ta-*, *tä-*verbide konsonantsest liitumisest s. 157—163.

⁷ Ks. Tunkelo, mt. § 90.

pyytämään' NÄKV 26: 13 / vK Ši *paki tšemha* 397: 8 / Pe *paki tšemata eläb* 'kerjäämättä elää' NVM 59: 12 / Ši *babi tšemha* 'kättilöitsemään' NVM 117: 15. Kuitenkin niissä sanoissa, joissa affrikaatan edellä on *i*-loppuinen diftongi, III infinitiivin muodoissa *ma-* ~ *mä-*tunnus seuraa välittömästi diftongia, esim. vÄ Kal Tunk. *haraveimaha* 'haravoimaan' / Šo *Ukk pani händast traftireihe torģimaha* 'Ukko pani hänet teetupiin kauppa tekemään' NÄKV 6: 1—2 / *gulaimaha* 'kävelemään' 7: 13 / vK Pe *en mänē nemžile mehele, gofad gořumaha, vauktou savou torģumaha* 'En mene Nemžille miehelään, vaivaa näkemään, valkoista savea kaupitsemaan' NVM 146: 17—18 / La *torģumaha* NVM 97: 11. Vartalo on sama, minkä tapaamme konsonanttivartaloisissa muodoissa *haraveikat* (< **haravoit-ka-*), *torģuikat* (< **torģuit-ka-*). Tässä muotoryhmässä yleistys voi kuitenkin perustua niihin *i*-vartaloisiin muotoihin, joiden paradigmaan ei kuulu *ts*-illisiä muotoja, esim. vÄ Šo Turunen *huhteimaha* 'huhuhtomaan' vrt. myös *tahtein* 'tahdon' / vK La *Lahnan kalad lohkoimaha, Häugin kalad häugoimaha* 'Lahna-kalaa lohkomaan, hauki-kalaa halkomaan' NÄKV 446: 8—9. Tässä yhteydessä voidaan todeta, että suomen kielessä tp. *haravoitsee*, ikävöitsee, isännöitsee on hävinnyt miltei kokonaan sen vuoksi, että näiden *itse*-johtimisten 4- ja toisinaan myös 5-tavuisten kontinuatiivijohdosten rinnalla on samaa merkitseviä *i*-johtimisia denominaaleja (*haravoin*, ikävöin), jotka ovat jatkuvasti yleistyneet.⁸

6. Edellisessä kohdassa esitettiin muotoihin voidaan verrata Paul Aristen julkaisemassa vK:n tekstissä esiintyvää *aveimaha*-muotoa: *mäni hotkema aveimaha veřejäd* 'Läks kiiresti [= kiiremini] ust avama' Töid läänemereseome ja Volga keelte alalt s. 15, vrt. yleisesti vÄK *avaidamha*, vE *avādamha* / VÄKE *tabadamha* / *tora-damha*.

Edellä esitetyistä muototyypeistä ovat vepsässä yleisiä frekventatiiviverbien III infinitiivi *ajeimaha*, *kävelmas*, *lämbiteimaha*, dentaalin katoa osoittava tyyppi *anmaha*, *kanmaha*, *künmata* sekä diftongillinen tyyppi *torģumaha*, *gulaimaha*. Muut muototyypit on käsitettävä säännöllisen edustuksen poikkeuksiksi, mutta sellaisinaikin niillä on merkityksensä, koska samanlaisia muotoja esiintyy lukuisasti naapurimurteistoissa.

L y y d i s s ä III infinitiivin muodostus on vaihtelevampi kuin vepsässä, mikä pääosiltaan johtuu murteiden kesken vallitsevista eroavuuksista. Kuujärven murteessa, joka sisäheittoisine muotoineen on lähinnä vepsää, tapaamme samat muototyypit kuin vepsästä. Esimerkit ovat omista kokoelmistani.

1. Sisäheitottomia muotoja: *rubež oman papadaņke elamaha* / *rubelihe sanumaha* / *aukud oma muřendamata* 'lukot ovat särkemättä' / *pařemaha* / *paštumaha* 'paistumaan' / *ajamaha*.

2. *-ele*-johtimisia frekventatiiviverbejä: *kävelemha* ~ *kävelmaha* / *ištumū stūnane omblemaha suapkūd* 'istuudu in tuolille ompelemaan saappaita' / *rubedan ühte ombelmaha* 'rupean yhteen ompelemaan'.

3. Alk. 5-tavuisia, vepsän *pagižemha* ~ *pagižmaha* -tyyppiin rinnastuvia muotoja:

⁸ Ks. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys § 65, 7.

pagižemha ~ *†agižmaha* / *hurgutamha* 'ajelemaan', vrt. pass. ind. pr. *hurgutetaze* / *šiemendamha* 'kylvämään' / *magadamha* 'nukkumaan' / *mu'endamha* 'särkemään'. Vrt. myös *lähtoba gūlāmha* 'lähtevät kävelemään'.

4. Kaksitavuisten konsonanttivartaloisten verbien muotoja: *šiadmaha* 'laatimaan' / (Paloniemi) *voib mända kanad pūmähä* 'voi mennä kalaa pyytämään', vrt. (Ylitsy) *püidmähä*.

5. Muita konsonanttivartaloita: *duozmaha* 'juoksemaan' ~ *duoksmaha*. Tässä yhteydessä mainittakoon myös muodot *seinad vešmaha* (< *vešt-mähän*), vrt. *veškat* 'veistäkää' / *tuagat nousmaha hebod* (*noust-maha* < **no(u)stamahan*, vrt. *nouskat* 'nostakaa'). Nämä kaksi viimeksi mainittua muotoa olisivat voineet kehittyä myös sisäheiton pohjalta siten, että dentaali olisi niistä myöhemmin kadonnut. Vrt. *läksin kanad suamha iadāžeks* / *duomha* / *süömhä*.

6. Vepsän *anmaha*, *kanmaha*-tyyppi esiintyy sellaisenaan myös Kj:llä: *rubedab tälle naižele anmaha ristad* 'rupeaa tälle naiselle antamaan ristiä (häämenoissa)'.

7. *-itse*-vartaloiset verbit, joissa affrikaatan edellä on *i*-loppuinen diftongi, ovat samaa tyyppiä kuin vepsässä: *lähtoba voruimaha üöl* 'lähtevät yöllä varastamaan' / *rubelihe möst gūlaimaha i vinad duomha* 'rupesivat taas huvikseen kuljeskelemaan ja viinaa juomaan', vrt. Paloniemi *gūlāmha*.

8. Edelliseen tyyppiin liittyvät myös *-*aida*-verbit, esim. *avaimaha reigud* 'avaamaan reikää'.

Toinen lyydiläismurteiden äärimurteista, voimakkaiden aunukselaisvaikutteiden alaisena kehittynyt Saavan Prääsän murre, on III infinitiivin muodostukseltaan täysin aunukselaistunut: *suamäh*, *viemäh*, *tuomäh* / *andamäh*, *kündämäh*, *ottamäh* / *kävelemäh*, *ajelemäh* / *keriämäh*, *maguamäh*.

Muulla lyydissä III infinitiivin edustus on illatiivinpäätteen erilaisuudesta johtuvia murrepiirteitä lukuun ottamatta sängen yhtenäinen. Konsonanttivartalon yleistyminen on silmiinpistävämpi ominaisuus kuin vepsässä tai Kuujärvellä. Konsonanttivartaloisia muotoryhmiä on enemmän, ja uscissa niissäkin ryhmissä, joista vepsä tarjoaa vain yksityisiä esimerkkejä, konsonanttivartaloisuus on yleistä tai miltei yksinomaista. Sisäheiton puuttuminen lähentää kuitenkin lyydin muotoja karjala-aunukseen. Seuraavassa ilman lähdettä mainitut esimerkit ovat omista keräelmistäni.

1. Vokaalivartaloon perustuvia muotoja, joissa tunnus *-ma-* ~ *-mä-* sellaisenaan esiintyy pääpainollisen tai painottoman tavun jäljessä: Terun Prääs *tuomah*, *juomah*, *duoksemah*, *lähtemäh* / Viitana *suamah* / *ol'i pūd azumas*, *šeimimäs* 'oli puuta laittamassa, leikkaamassa' / Naamoila *kaivamäi*, *suodimäi* 'laatimaan', *elamäi* LKN 45: 2, *nagrišt puhumäi* 45: 9 / Haljärvi *hämästüöttämäi* Virtaranta LT III 228: 4, *pankadau vanamäi veden* 'palkkautuu kastamaan vedellä', *iža suai kuolemäi* 'isä rupesi kuolemaan', *nittamäi* Virtaranta LT III 117: 9, *pezemäi* III 124: 4 / Pertniemi *ambumäi*, *keittämäi*, *küzümäi* / Tiudia *lūbimä* 'rakastamaan', *puimä*, *duomäi* LKN 1: 1, *kuivamäi* 6: 14 /

Lisma *kävü duottamä i šüöttämä* 'käy juottamaan ja syöttämään', *toižē talo lähtemä* 'toiseen taloon lähtemään', *rubetī kolhozä ajamä* 'ruvettiin kolhoosiin ajamaan, s.o. pakottamaan'.

Samanlainen kuin edellä mainituissa verbeissä on III infinitiivin muodostus myös kaksitavuisissa konsonanttivartaloisissa verbeissä sekä *anta, kanta, kiintä* -tyyppisissä verbeissä, esim. TP *ruadamah, soudamah, voidamah* / V *piudamah, ruadamah* / N *ruodamai* LKN 47: 9, *šiedamäi* 'laatimaan' LKN 176: 14 / Hj *huondukseä kündämäi ku lähted, elä dumaä-abud anda ni kelle* 'kun aamulla lähdet kyntämään, älä Jumalan apua toivota kenellekään', *piudämäi* Virtaranta LT III 196: 12 / Td *andamä, kündämä, tüöndämä, viändämä* / Lm *suomä* 'saamaan'.

2. Konsonanttivartaloisia tai niihin verrattavia muotoryhmiä:

a) *-ele*-johtimisia frekventatiiviverbejä, esim. V *opeteämakse* 'kokemaan', *kävelmah* / N *sui hän küzelmäi siu naižeu* 'rupesi kyselymään siltä naiselta' LKN 44: 6 / *zavediu* - - *piragoid ajeumäi* 'alkaa piirakoita ajella' 121: 2 / *kävel vargasteumäi* 'kävi varastele-massa' LSK 475 b / Hj *ombeämäi* Virtaranta LT III 48: 14 / *part duondeämäi* 'tukkia ajamaan' LT III 18: 16 / *vižadeämäi* III 58: 1 / *kundeämäi* III 102: 13 / *käveämäi* III 251: 15 / *vedeämäi* III 399: 17 / *duoksendeämäi* II 113: 2 / *nühteämäi* I 123: 9 / Sunun-suu *ombeämä* LKN 181: 4 / Bošši *lähd duoksendeämä* LKN 296: 8 / *ajeämä* 296: 8 / *taboi'teämä* 296: 5 / Td *lähtou mužik käveämä* / *sui küzeämä* / *duoksendeämä* / Lm *käveämä*.

Poikkeukset tästä edustustavasta ovat harvinaisia ja rajoittuvat murteisiin, joissa on runsaasti aunukselaisuuksia, esim. TP *eroskendelemah* LKN 272: 12 / *andaskendele-mah* 'antamaan' 272: 11 / *tiedustelemah* 272: 15, 273: 10 / B *sui hän äjelemä, opastam-mä* 'rupesi sillä (hevosella) ajelemaan, opettamaan sitä' LKN 230: 6. Viimeksi maini-tussa (Bošsin) murteessa yleisedustus on kuitenkin *ajeämä, käveämä*. Muoto *äjelemä* on poikkeuksellinen siinäkin suhteessa, että odotuksenmukainen muoto olisi *ajelem-mä, koska siinä III infinitiivin tunnus on sivupainollisen tavun jäljessä. Tp. *olemä, tulemä* olisi voinut siihen vaikuttaa.

Kun frekventatiiviverbien I ja II infinitiivin muodot ovat vepsässä ja lyydissä analogisesti mukautuneet *-littak ~ -littäk* -loppuisiin momentaaniverbeihin, saman-kaltaisuus olisi voinut ulottua myös III infinitiiviin. Ainoa tapaamani esimerkki, Kujolan Tiudiasta kirjaama muoto, on kuitenkin vokaalivartaloinen: *buap_painui kaivođi vett_ammuudamäi* 'Kättilö kumartui kaivoon vettä ammentamaan' LKN 180: 4, vrt. *matkadammäi* sama näyte, 180: 9. Muodon *ammuümäi esiintymistä voisi pitää todennäköisenä, ks. seur.

b) verbejä, joiden konsonanttivartaloinen I infinitiivi on alk. ollut *-rittak ~ -rittäk* -loppuinen, esim. Hj *hällä kiändüdä ei_kuit'e ümbärmäi krüt'skäv* 'se (kala) ei voi mitenkään kääntyä kiertämään kaarretta' Virtaranta LT I 246: 13;

c) *-ise*-vartaloisia verbejä, esim. Hj *pagižmai* LT II 306: 16, III 109: 10, 124: 6 / N *zavedī tämä lindu pagižmai* 'alkoi tämä lintu puhua' LKN 71: 5 / *istuzuttai pagižmai* 'istuudutaan puhumaan' 152: 2 / Td *pagižmā*;

d) *-itse*-johtimisia verbejä, joissa affrikaatan edellä on lyhyt *i*-vokaali, esim. V *rubedad rambimmah* 'rupeat ontumaan' / Hj *miäfimmai* 'mittaamaan' LT III 276: 14 / *pakimmās* 'pyytämässä, kerjäämässä' I 88: 16 / *pakimmai* I 89: 7. Poikkeukset harvinaisia, vrt. kuitenkin Td *nuorit'šemmāi* 'nuoritsemaan' LKN 1: 3;

e) *-nta-* ~ *-ntä-*vartaloisia verbejä, jotka lyydissä samoin kuin vepsässäkin ovat monilta paradigmanmuodoiltaan konsonanttivartaloisia (lyyd. *sieme|tta*, *-nnu*, *-ttu*, *-kkat* jne.), esim. N *siememmai* LKN 46: 12 / *murēmmatta* 'särkemättä' 169: 2, vrt. *murēndān* 'särjen' / Hj *siememmai* LT III 268: 15 / *lehmit_paimemmas* III 155: 6 / Td *paimemmā*;

f) supistumaverbejä: V *pandah vašgommah* 'pannaan valkaistumaan' / N *leikammai* 'hakkamaan' LKN 49: 7 / Hj *viernu magammai* 'mennyt nukkumaan' LT I 109: 14, 119: 1 / *toine üö magammatt_olen* 'toisen yön olen nukkumatta' III 360: 1 / *matkammai* III 243: 13 / *hapammatta* II 47: 8 / Td *kāzīt_tölämmā* 'käsiä likaamaan'.

Myös pitempää, vepsän *magadamha*, *kogodamha* -tyyppiä vastaavia muotoja, jotka lyydissä ovat enimmäkseen *mm*:llisiä, jonkin verran esiintyy, joskin niitä on konsonanttivartaloisiin muotoihin verrattuna niukalti. Esim. Pyhäjärvi (lyydK) Kalima *ozuttau kaalan pohjas magadañmas* 'näyttää kalaa pohjassa makaamassa (tuulastulesta)' LKN 288: 10 / Sununsuu Kujola *opād läkš matkadammā* 'taas lähti kulkemaan' LKN 192: 5 / Td Kujola *piäžin -- matkadañmāi* 'pääsin matkaamaan' 179: 8. Paikoin esiintyy myös yksinäis-*m*:llinen muototyyppi: Pertniemi *magadamai*, *tahkodamai*, *vastadamai* / Lm Td *magadamā*, *vastadamā*. Vepsästä todettuun *aveimaha*-tyyppiin rinnastuvat alk. **-aida-* ~ **-äidä-*vartaloiset supistumaverbit, esim. Hj *avaimai* 'avaamaan' LT III 306: 2 / *lükäimāi* II 318: 9 / Pertniemi *lebaimas* 'lepäämässä' / *viškaimai* 'viskaamaan'. Jokin yksityinen geminaatta *-m*:llinen merkintä sisältyy myös näytteisiin: Mj *šid ottau sabidoižen i suau viškaimmā* 'sitten ottaa pienen lapion ja rupeaa viskaamaan (viljan puinnista)' LKN 20: 3—4. Kun sekä **-ada-* ~ **-ädä-* että **-aida-* ~ **-äidä-* vartaloisten verbien useat paradigmanmuodot ovat samantyyppisiä, esim. *matkatta*, *avaitta*, analoginen yleistyminen on ollut myös III infinitiivissä mahdollinen.

g) supistumaverbien III infinitiivin muotoihin verrattavia, alk. 5-tavuisia muotoja, joissa tunnus välittömästi seuraa sivupainollista tavua: TP *viuhkutammah* 'viuhtomaan' LKN 275: 1 / N *vert'izummāi* 'kierittelemään' 43: 7 / *taboitammai* 50: 7, 52: 2 / *pažattammāi* 51: 6 / *lämbittammāi* 57: 6 / Hj *vargastammai* 'varastamaan' Virtaranta LT I 287: 5 / *ägestammai* 'äestämään' I 298: 16 / *đauhočammai* 'jauhattamaan' I 312: 16 / *suame -- rovitammai suov* 'rupesimme ojjittamaan suota' II 47: 2—3 / *seižatammai* 'seisottamaan' II 318: 1 / B Kalima *opastammā* 'opettamaan' LKN 230: 7 / *lekutañmā* 'liikuttamaan' 234: 11 / *tiēdustammā* 234: 6 / Ojansuu *ägestämmā* 14: 14, 15: 14 / Td *rubellī regiđ nuorit'šemmāi* 'rupesivat rekiä nuoritsemaan' LKN 1: 3. Lyydiläisalueen pohjoispäästä, Lisman murteesta, olen merkinnyt myös yksinäis-*m*:llisiä muotoja: *rubežin kodid nostatamā* 'rupesin taloa rakentamaan' / *šid rubetī*

naloga *kinditamā* 'sitten ruvettiin verolla ahdistamaan'. Toisaalta Tiudiasta on merkintä, joka osoittaa geminaatta-*m:n* esiintyvän myös 4:nneen tavun jäljessä: *end žimūⁱ tundau tarit' šezemmai kožimē* 'ensin tullaan tarjoutumaan kosimaan' Ojansuu LKN 2: 2. Geminaatallisuus johtunee sivupainon siirtymisestä 4:nnelle tavulle;

h) *duosta*-verbin muotoja: V *duozmah* ~ *duoksemah*, *duozmas* ~ *duoksemas* / N *duozmai* LKS 39 a / Hj *duozmai* Virtaranta LT 138: 16;

i) *itse*-vartaloisia verbejä, joissa affrikaatan edellä on *i*-loppuinen diftongi; muodot poikkeavat muista *-itse*-verbeistä siinä, ettei niissä ole geminaatta-*m:ää*, esim. TP *haravoimah* / N *suodī torguimāi* 'ryhtyivät hieromaan kauppa' LKN I 145: 7 / Hj *māndī Pedrumpäivät pruaznuimāi* 'menivät Petrun päivää juhlimaan' Virtaranta LT III 143: 4 / *dēngad e oanu zavedīdes torguimāi* 'rahaa ei ollut kauppahommiin ruvetakseen' III 120: 3 / Td *rubedan kadaimāi* 'rupean, ennustamaan'. Kuten jo vepsän vastaavia muotoja käsiteltäessä on todettu, tämä muototyyppi voi selittyä *i*-johtimisten verbien analogian aiheuttamaksi, ks. edeltä s. 57.

Vepsän ja lyydin III infinitiivin muotojen kehitys selittyy näiden kielimuotojen läheisestä yhteenkuuluvuudesta. Ilmeisesti kuitenkin vepsä on paremmin kuin lyydi säilyttänyt alkuperäisen kannan jo sen perusteella, että konsonanttivartaloisuus on käsitellyissä muotoryhmissä sekundaari ilmiö vokaalivartaloisuuden edustaessa äännelaillista kehitystä. Konsonanttivartalon yleistyminen lienee päässyt alulle jo silloin, kun näiden kielten välillä vielä vallitsi kiinteä yhteys, ja se lienee saanut alkunsa sisävokaalin kadosta jossain yleisesti esiintyvässä muototyypissä, esim. frekventatiiviverbeissä. Sen jälkeen kun esim. verbeistä *kävelemähän*, *sitelemähän* *ele*-johtimien jälkimmäinen *e* katosi, vartalo tuli konsonanttivartalon kaltaiseksi (vrt. *kävelemaha*, *käveleenu*) ja samalla syntyi analogisen yleistyksen mahdollisuus, jota helpotti kielessä jo sitä ennen tapahtunut astevaihtelun tasoittuneisuus. Vrt. jäljempänä esitettäviä karjala-aunuksen muotoja. Lyydissä ovat sen erikoiskehityksen aikana myös supistumaverbit sekä *-itse*-johtimiset verbit saaneet III infinitiivin muotoihinsa konsonanttivartalon, jolloin vartalon loppu-*t* on tunnuksen *m:n* edellä assimiloitunut *m:ksi*: **mayatmahan* > *magammai*, **keritmähän* > *kerimmai*. Tällaista kehitystä on Lauri Posti jo v. 1945 pitänyt mahdollisena⁹, ja tähän käsitykseen olen yhtynyt.¹⁰ Tyyppin *magadammai* olen samalla selittänyt tyyppien *magammai* ja *magadamai* kontaminoitumaksi, ja siitä edelleen on analogisesti tultu muotoihin *lekutammai*, *taboitammai* noudattaen kaavaa *magadan: magadammai* = *lekutan: x*, mistä *x* = *lekutammai*. Täten samalla selittyy myös 3:nneen tavun alussa esiintyvä yksinäis-*t* samoin kuin yleensäkin näiden verbien analoginen mukautuminen supistumaverbeihin.

K a r j a l a - a u n u k s e s s a III infinitiivin muodot perustuvat kauttaaltaan vokaalivartaloon. Näytteiksi riittänevät eräiden lyydissä poikkeukselliseksi osoittautuneiden muotoryhmien esimerkit, jotka olen poiminut Pertti Virtarannan teoksesta

⁹ Vir. 1945 s. 588.

¹⁰ Lyydiläismurteiden äännehistoria I s. 299.

»Juho Kujola, karjalan ja lyydin tutkija»: Salmi *himoittamah* 'haluttamaan' s. 131 / *d'uotattamah* 'janottamaan' s. 140 / *opastamah* s. 145 / *maguamas* s. 173 / *keriämäh* s. 158 / *toruamah* s. 164 / *duoksemah* s. 143 / *andamah* s. 161 / *vallittšemah* 'valitsemaan' s. 154 / *tarittšemah* 'tarjoamaan, taritsemaan' s. 164. Muodot *gul'aimah* s. 163, 168 ja *kaš'laimah* 'haukkumaan, nimittelemään' osoittavat, että vaikka sanat taivutukseltaan ovatkin tyyppiä *gul'ai_š'en*, *kaš'lai_š'en*, niiden III infinitiivin muodot ovat konsonanttivartaloloisuuden ulkopuolella, mihin vepsän ja lyydin muotojen tulkinnassa jo on viitattu.

Erikoisasemassa ovat karjala-aunuksessa kuitenkin *-ele*-johtimiset frekventatiivijohdokset, joissa tavataan tietyin edellytyksin tapahtunutta jälkimmäisen *e:n* katoa. Kujolan kirjaamissa Salmin murrenäytteissä on ilmiöstä seuraavia esimerkkejä: *velli tuaste tuli hänel luo sumptšua muaiittelmah* 'veli taas tuli hänen luokseen reppua vickoittelemaan' s. 162 / *häi rubieugi buutoroi varustelmah* 'hän alkaakin tavaroitaan panna kuntoon' s. 171 / *meni kodih varustelmahes* 'meni kotiin varustautumaan' s. 173. Vrt. toisaalta *varrastelemas* s. 158 / *kävelemäh* s. 159 / *riidelemäs* s. 169 / *läm'ielemäh* s. 157. Suistamon keskusmurteesta on R. E. Nirvi teoksessaan »Suistamon keskusmurteen vokalismi» maininnut esimerkit: *heittelmättä* 'lakkaamatta' / *likuttelmah* 'liikuttelemaan' / *kidelmah* 'kiitelemään' / *niittelmäh* 'niittelemään', *kävelmä tulö* 'kävelemällä tulee' / (*varbuzet*) *vaguolmah* 'varpuset vakoelemaan' / *varauttelmatta* 'pelkäämättä' / *hu,aristelmah rubiou* 'haaristelemaan rupeaa', ja ilmiön selitykseksi hän on muotoillut äännelain: »jos sanassa on ollut sivupaino pääpainon lisäksi, niin vokaali on kadonnut sellaisesta alkujaan avonaisesta tavusta, joka on välittömästi saneen viimeisen sivupainollisen tavun edessä mutta jonka edellä myöskin välittömästi on lyhyt tavu.»¹¹ Näin selittäessään hän on liittänyt ilmiön vokaalin katotapauksiin eikä konsonanttivartalon yleistymisiin, ja siinä hän käsittääkseni on oikeassa: sekä Salmin että Suistamon esimerkit edellyttäisivät astevaihtelunalaisissa muodoissa vartalon heikkoasteisuutta, jos olisi kysymys konsonanttivartalon yleistymisestä. Salmin *muaiittelmah* ja Suistamon *kidelmah*, *niittelmäh* ym. samanlaiset muodot vepsän ja lyydin kehityksestä erillisinäkin osoittavat frekventatiivijohtimen jälkimmäisen *e:n* katotaipumusta ja siten osaltaan vahvistavat edellä annettua selitystä, jonka mukaan frekventatiiviverbit kenties ovat olleet lähtökohtana konsonanttivartalon yleistymiselle.

Samoin kuin III infinitiivin muodoissa esiintyy vepsässä ja lyydissä vokaali- ja konsonanttivartalon rinnakkaisuutta monissa muissakin muotoryhmissä. Erittäin merkittäviä ovat tapaukset, joissa klusiili on tai on ollut välittömästi likvidan tai nasaalin jäljessä. Niiden käsittelyyn ja myös eräiden tähän asti selitystä vaille jääneiden ilmiöiden tulkintakokeisiin saanen palata toisessa yhteydessä.

¹¹ mt. s. 68.

Die Konsonantstämmigkeit in den Formen des III. Infinitivs im Wepsischen und Lüdischen

VON AIMO TURUNEN

Im Wepsischen, im Lüdischen und in einigen Fällen auch im Olonetzischen haben sich die Formen des III. Infinitivs der Verben auf eine Weise entwickelt, die von den übrigen ostseefinnischen Sprachen abweicht. Die Besonderheiten, die sich ausschliesslich auf das Wepsische beschränken, rühren grossenteils von der Synkope her; dagegen sind Abweichungen, die in weiteren Gebieten vorkommen, Verallgemeinerungen des Konsonantstammes oder verschiedene Analogieformen.

Schon E. A. Tunkelo erwähnt in seiner »Vepsän kielen äännehistoria« (Lautgeschichte der wepsischen Sprache) einige Formen des III. Infinitivs, die er als konsonantstämmig ansieht: vÄ Kaskesoja *kunde.amaha* 'heimlich zu(zu)hören', *söte.amahaze* 'sein Essen irgendwo (zu) suchen', vK Ladva *pez-mahaz* 'sich (zu) waschen', Alasagja *tehas* 'beim Tun, beim Machen'. Die Konsonantstämmigkeit der Formen wird ersichtlich wenn man sie mit solchen Formen des Paradigmas vergleicht, die auch in anderen ostseefinnischen Sprachen vom Konsonantstamm gebildet werden: mit dem Potential des Aktivs, den übrigen Personen der Imperative ausser der 2. Person, dem I. und II. Infinitiv sowie dem II. Partizip und mit verschiedenen Formen des Passivs, z.B. vÄ *tehnob*, *tehkat*, *tehtazq* usw. Der Verf. führt aus dem Wepsischen zahlreiche Fälle an, in denen neben den vokalstämmigen Formen des III. Infinitivs auch konsonantstämmige vorkommen, z.B. *kezermahä* ~ *kezerdamhä* '(zu) spinnen', *pagizmahä* ~ *pagizemhä* '(zu) sprechen', *piymahä* ~ *piydamahä* '(zu) fangen, (zu) bitten', *gosmahä* ~ *goksmahä* '(zu) laufen', *haraveimahä* '(zu) harken, (zu) rechnen', vgl. *pakitsemhä* '(zu) fangen, (zu) bitten', *aveimahä* ~ *aveidamhä* '(zu) öffnen'. Dieselben Formengruppen findet man auch in der lüdischen Mundart von Kuujärvi, die sich auch in vielen anderen Eigenschaften ans Wepsische anschliesst. Im eigentlichen Lüdisch ist Konsonantstämmigkeit in den For-

men des III. Infinitivs noch häufiger als im Wepsischen. Die formen *kezermai*, *pagizmai* kommen beinahe ausschliesslich vor, und ausserdem hat sich die Konsonantstämmigkeit auch in viele solche Formengruppen ausgebreitet, in denen sie im Wepsischen nicht auftritt, z.B. *siememmai* '(zu) säen', *paimemmai* '(zu) hüten', vgl. 1. Pers. Ind. Präs. Akt. *siemendan*, *paimendan*; *magammai* '(zu) schlafen', *kerammai* '(zu) sammeln', vgl. 1. Pers. Ind. Präs. Akt. *magadan*, *keradan*. Von den wepsisch-lüdischen konsonantstämmigen Formengruppen des III. Infinitivs sind im Wepsischen am häufigsten die Frequentativverben mit dem Suffix *ele*: weps. *kävemaha*, -s '(zu) gehen, beim Gegen', *andemaha*, -s '(zu) geben, beim Geben', *küzemaha*, -s '(zu) fragen, beim Fragen', lüd. *kävemai*, -s, *andemai*, -s, *küzemai*, -s. Der Verf. hält es für möglich, dass die Verallgemeinerung des Konsonantstammes schon damals, als das Lüdische noch in unmittelbarer Verbindung mit dem Wepsischen stand, begonnen hat. Den Anfang könnte ein von der regelmässigen Synkope abweichender Ausfall des inlautenden Vokals gemacht haben, z.B. gerade beim Typ *kävelemähän, *antelemahan, wodurch der Stamm des Wortes dem Konsonantstamm gleichwurde, vgl. *kävelkähän, *andelkahan. Auch im Karelisch-Olonetzischen kommen, obgleich dort die Synkope fehlt, mundartlich solche Formen von Frequentativverben vor, in denen das zweite *e* des Suffixes *ele* ausgefallen ist, z.B. Salmi *muahittelmah* '(zu) verlocken, (zu) verführen', *varustelmah* 'sich (zu) rüsten', Suistamo *heitelmättä* 'ohne zu werfen; unaufhörlich'. Sie sind jedoch keine konsonantstämmigen Formen, weil im Stamm die starke Stufe steht. Diese Formen konnten somit nicht zum Ausgangspunkt für eine Verallgemeinerung des Konsonantstammes werden, wie im Wepsischen und Lüdischen, in denen beiden der Ausgleich des Stufenwechsels ein älterer Zug ist als die hier behandelte Erscheinung.